УДК 159.9

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: http://orcid.org/0000-0002-5149-7892

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Визначені основні напрями вивчення здібностей соціального інтелекту студентів. Показні результати взаємозв'язку соціального інтелекту та особливостей особистості та спілкування студентів. Наведені дані про особливості особистості та поведінки студентів з різними рівнями соціального інтелекту.

Ключові слова: соціальний інтелект, особистість, спілкування, студент.

Соціальний інтелект забезпечує ефективність відображення інформації про поведінку людей, розуміння мови невербального спілкування, формулювання швидких й точних думок про інших людей та соціальні групи, успішне прогнозування їх реакції в певних умовах, оцінку свого впливу на ситуацію. Вчені вважають, що соціальний інтелект є ресурсом інноваційної діяльності, успішного навчання у ВНЗ та подальшій будові кар'єри.

В значній кількості робіт предметом дослідження виступає розвиток здібностей соціального інтелекту як провідної складової професійно важливих властивостей майбутніх спеціалістів (Н. В. Альохіна, А. В. Берклунд, Н. В. Дегтярева, О. Є. Козлова, М. О. Лукічева, Л. О. Ляховець., Г. В. Ожубко, О. Ю. Павлова, С. В. Руденко тощо).

Вченими проведені дослідження особливостей здібностей соціального інтелекту студентів, які навчаються за різними спеціальностями. В деяких роботах показано, що у студентів, які навчаються за спеціальністю типу «людина-людина» більш високі показники розвитку соціального інтелекту, ніж у тих, хто опанує спеціальність типу «людина-знакова система» (наприклад, Є. О. Капустіна), але в роботах інших дослідників (наприклад, Н. А. Сеткова, І. І. Стрілецька, Н. Н. Хачатурян та ін.), це

© Харченко С. В., 2018

положення не отримало безперечного підтвердження. Отримані вченими результати щодо розвитку здібностей соціального інтелекту у ВНЗ також мають протиріччя: є дані про відсутність достовірних відмінностей в рівні соціального інтелекту у студентів різних курсів (Н. М. Рубцева, С. С. Мінава), отримані результати про негативну (М. А. Вишвиркіна, О. І. Пащенко) та, навпаки, позитивну динаміку розвитку здібностей соціального інтелекту в процесі навчання (А. М. Камалова).

Накопичений значний масив даних щодо місця соціального інтелекту в структурі особистості та поведінці осіб, які навчаються у ВНЗ. Були отримані дані про достовірні взаємозв'язки між загальним та соціальним інтелектом у студентів (Н. Л. Каменська, М. К. Кременчуцька, С. В. Харченко). Встановлено, що з рівнем соціального інтелекту пов'язані наступні особливості спілкування: товариськість, балакучість, легкість вступу в соціальні контакти (Н. Н. Хачатурян), рівень самооцінки студентами таких якостей як далекоглядність, послідовність, ввічливість, тямущість, чуйність, терпимість (Є. О. Капустина), наступальна, активна позиція, низька вразливість та негативна агресивність (С. В. Харченко).

Дослідниками виявлені особливості взаємозв'язків здібностей соціального інтелекту з властивостями особистості студентів, а саме, андрогенною психологічною статтю (З. А. Рахманкулова, В. О. Порядіна), здатністю організації експериментально-дослідну діяльність (Н. А. Амінов, М. В. Молоканов), провідними складовими самоактуалізації (А. Є. Ільїних, О. Ю. Суднева, С. В. Харченко), суверенністю психологічного простору (С. В. Харченко).

В низці досліджень вчені порівнювали особливості особистості та поведінки студентів з різними рівнями соціального інтелекту. Дані Н. А. Філіної свідчать, що студенти з високим рівнем соціального інтелекту відповідальні за власні рішення, їх потреби та інтереси більш різноманітні і змістовні, вони більш чутливі до поведінки інших, краще вміють співчувати і частіше готові допомогти, у взаєминах мають почуття міри і психологічний такт, при першому знайомстві проявляють винахідливість і швидко знаходять способи впливу і контакту з іншими людьми, виходячи з їх індивідуальних особливостей, у великій аудиторії

не відчувають напруги. Студенти з високим рівнем соціального інтелекту впевнені у власних силах, мають підвищене почуття власної гідності і прагнуть позитивної думки про себе у оточуючих. У спілкуванні вони відкриті і природні, готові до співпраці, уважно та терпляче ставляться до оточуючих і легко пристосовуються. Їм властива підприємливість, соціальна сміливість, активність, вміння триматися вільно, але в той же час вони можуть бути імпульсивними і чутливими [2].

За даними Н. А. Філіної, студенти з низьким рівнем розвитку соціального інтелекту прагнуть лідерства, домінування, виявляють владність і непоступливість, хочуть мати вагу в очах інших, розпоряджатися, мати успіх, ігноруючи чужі бажання і волю. Вони можуть у процесі комунікації в основному використовують рішучу й категоричну форму прохань, а при опорі можуть проявляти агресію, недружелюбність, гнів. У комунікативному процесі студенти з низьким рівнем розвитку соціального інтелекту часто демонструють наполегливість, впертість, а також ігнорування прийнятих у суспільстві правил, що може призводити до конфліктів, критично ставляться до думки інших, рідко її враховують, рішення не змінюють під тиском групи.

М. Л. Тарасенко виявила, що у студентів, у яких рівень соціального інтелекту був дуже високим, спостерігалося сильне збільшення маніпулятивних тенденцій, знижений рівень власної гідності, емпатії, висока обережність (низькі показники імпульсивності), догматичність мислення, низький рівень моральної свідомості з одночасно високим почуттям задоволеності спілкуванням і стосунками у близькому колі [1]. Студенти з високим рівнем соціального інтелекту не мають проблем в спілкуванні, для них характерний високий рівень володіння комунікативними уміннями і навичками; висока сумісність, контактність, гнучкість, адаптивність і свобода в спілкуванні.

Студенти з низьким та середнім рівнем соціального інтелекту проявляють труднощі в міжособистісному спілкуванні, для них характерні жорстко-консервативний, авторитарно-агресивний стилі спілкування. Автором також відмічений зв’язок рівня розвитку соціального інтелекту та успішністю адаптації студентів до умов навчання у педагогічному вузі [1].

За даними О. Б. Мартинюк та А. В. Держакової, студенти з рівнем соціального інтелекту нижче середньою часто мають залежний тип реагування, мають труднощі в ситуаціях, в яких потрібно реагувати на позитивні і негативні висловлювання партнера, в ситуаціях, які вимагають прояву емпатії, не вміють робити і приймати знаки уваги (компліменти), адекватно реагувати на критику, поведінку співрозмовника, який зачіпає або провокує, звертатися з проханням, відповідати відмовою на чуже прохання, співчувати і приймати співчуття.

Таким чином, в науці вивчалися психолого-педагогічні умови розвитку соціального інтелекту студентів, проведений порівняльний аналіз здібностей соціального інтелекту студентів, які навчаються за різними спеціальностями та на різних курсах, вивчений взаємозв'язок соціального інтелекту та особливостей особистості та поведінки студентів.

Список бібліографічних посилань

1. Тарасенко М. Л. Трудности межличностного общения студентов с разным уровнем социального интеллекта : автореф. дис. … канд. психол. наук : 19.00.07. Сургут, 2008. 25 с.

2. Филина Н. А. Социальный интеллект как фактор эффективности коммуникативного процесса между социальным педагогом и детьми группы риска : автореф. дис. … канд. психол. наук : 19.00.05. М., 2016. 25 с.

Одержано 26.02.2018

Определены основные направления изучения способностей социального интеллекта студентов. Показаны результаты взаимосвязи социального интеллекта и особенностей личности и общения студентов. Приведены данные об особенностях личности и поведения студентов с различными уровнями социального интеллекта.

Ключевые слова: социальный интеллект, личность, общение, студент.